

Helmuth Nowak

Byl jsem v ruském zajetí

**MILITARY
MILITARY**

Byl jsem v ruském zajetí

PRAHA 2006

Přeložil:
JIŘÍ NOVOTNÝ

Helmuth Nowak: Byl jsem v ruském zajetí

Vydání první.

Copyright © 2006 Helmuth Nowak

All rights reserved.

Vydalo nakladatelství Baronet a.s., Křižíkova 16, Praha 8, www.baronet.cz
v roce 2006 jako svou 1183. publikaci.

Český překlad © 2006 Jiří Novotný.

Přebal a vazba © 2006 Ricardo a Baronet.

Ilustrace na přebalu © 2006 Karel Řepka.

Sazba a grafická úprava Ricardo, Přemyslovská 38, Praha 3.

Tisk a vazba: FINIDR, s. r. o., Český Těšín.

Veškerá práva vyhrazena.

Tato kniha ani jakákoli její část nesmí být přetiskována, kopírována
či jiným způsobem rozšiřována bez výslovného povolení.

Název a logo BARONET® jsou ochranné známky zapsané

Úřadem průmyslového vlastnictví pod čísly zápisu 216133 a 216134.

ISBN 80-7214-959-8

BARONET

Praha 2006

Helmuth Nowak

Byl jsem v ruském zajetí

KAPITOLA 1

„Pan Helmuth Nowak!“

„Zde!“

„Do velitelského baráku, *daváj!*“

„K službám.“

Nespokojeně přejíždím dlaní neoholenou bradu. Pro německého vojáka neexistuje větší potupa než předstoupit před své nadřízené neoholený; to už by byla přijatelnější snad i vlastizrada. Prošli jsme však branou z kůlů a ostnatého drátu, nad níž se hrdě vypínal nápis: „*Zanech vší naděje, kdo sem vstupuješ!*“ Že to tak nebylo? Že si pustě vymýšlím? Kdo tohle může vědět? Klidně to tak *mohlo* být.

Ten nápis byl vyveden ruskými písmeny, která skoro vždy znamenají něco jiného, než jsme zvyklí číst my, Evropané. B se v ruském podání mění ve „vé“, C v „es“, H v „en“ a X v „chá“, a to ani nemluvíme o znacích, neexistujících v žádné slušné abecedě, které si Rusové vymysleli ještě nádavkem. Nemá ani cenu se o nich zmiňovat, protože například to jejich „č“ nebo dokonce „šč“ německý jazyk beztak nedokáže vyslovit.

Stejně vzdálené světy představovaly naše a ruské hygienické návyky. Mýdla, zubní kartáčky a pasty snad ani neznali, špíny se zbavovali v saunách a tělesné pachy překrývali – alespoň jejich důstojníci – kolínskou v takových dávkách, jaké by porazily i hamburskou štetku. Obdivuhodně zdravé zuby jim na noc stačilo vykloktat vodkou, která jejich ústní dutiny sterilizovala jako operační sál. Jejich vojenské žiletky (s nezbytnými tanky a letadly na krabičkách) byly ost-

ré asi jako sekery, každý Rus si je však dovedl vy-
brousit tak, že skutečně holily. My už jsme tak zruční
nebyli. Naše dávno opotřebované žiletky škrábaly ja-
ko kočičí drápy, tahaly a řezaly kůži, ale vousům pří-
liš neubližovaly, klouzaly po nich jako sáně po umrz-
lém sněhu. Svůj díl viny na našich málo úspěšných
pokusech mělo nejspíš i to, že jsme už dávno dobrali
holící mýdla a krémy a že horká voda na holení před-
stavovala pouhý sen, vzdálený jako tichomořské ost-
rovy.

„Pane Nowaku?“

„Ano?“

„Neloudejte se, prosím! Nemáme dnes jenom
vás.“

Tlumočník se snaží chovat korektně, očividně se
však nadýmá pýchou nad tím, že může sekýrovat ně-
meckého důstojníka. Nechápu jeho pohnutky. Je po-
tomkem německých kolonistů, kteří se kdysi dávno
usadili podél prokleté ruské řeky Volhy, jako podezře-
lý živel strávil válku v pracovním táboře a i teď je po-
řád jen trestancem, který nemá žádná práva. Němečtí
váleční zajatci alespoň nějaká mají, přinejmenším na
papíře. Ne snad že by na tom příliš záleželo – stejně
se většina z nich nedodrжуje.

Přejdeme nástupní plochu tábora, tlumočník sejme
z hlavy vojenskou lodičku a klepe na dveře velitelské-
ho baráku. Kdosi uvnitř rusky řekne: „Vstupte!“ Mám
nastražené uši, z pouhého hlasu se snažím uhodnout
povahu člověka, který bude za chvíli držet v ruce ce-
lý můj budoucí osud. Hlavou mi bleskne prastará
vzpomínka na gymnázium: „*Moudrý Rhadamanthys*
se svým bratrem Mínoem a nevlastním bratrem Aiakem
se stal členem podsvětního soudního tribunálu v Há-
dově říši, jenž určoval posmrtné místo lidem a soudil
přestupky zemřelých. Spravedlivé posílal do Elysia,
nespravedlivé vydával k potrestání bohyním pomsty
Erinyím a ostatní nechával potulovati se po asfodelové
louce v podobě stínů bez těla.“

Mě nejspíš čekal ten asfodel.

Třebaže jsem neměl ani potuchy, co to vlastně je.

* * *

Vstupujeme dovnitř. Stěna naproti dveřím jenom hoří, je potažená ohnivě rudou látkou, z níž blýskají zlatá písmena azbuky. Střed zaujímá obrovský barevný plakát s obrovským Stalinem v bílé maršálské uniformě; na rozdíl od fintivých ruských důstojníků, jejichž prsa zdobí hotová kolejiště řádových stužek, má nad kapsou blůzy jediný, zato však nejcennější řád Hrdiny SSSR. V divočině beze stopy civilizace se zřejmě nepodařilo obstarat náležitě ozdobný rám, plakát je však pečlivě olemován čerstvými jedlovými větvicemi.

Hned jsem si vzpomněl na Vánoce a na jesličky v kostele, zdobené smrčky v květináčích a smrkovými větvemi, na oltářiky křížové cesty kolem náměstí u nás doma, lemované březovými a jívovými ratolestmi, a na kmínky mladých lip, jimiž se zdobila socha Panny Marie při májových procesích. Nic z toho už asi nikdy neuvidím, o to víc mě teď tyto vzpomínky zbolely.

Brunet v čele stolu luskl prsty a ukázal mi na židli, na niž jsem se měl posadit. Několik minut panovalo tíživé ticho; tribunál si mě zkoumavě prohlížel. Na to jsem byl připraven, kamarádi, kteří už touto procedurou prošli, mě patřičně instruovali. Neměl jsem však představu, jak drtivě může působit prodlužující se ticho, provázené upřenými pohledy, jak hluboce se může zarýt do svědomí, třebaže je člověk bez viny (a i kdyby se dopustil drobných hříšků, tisícinásobně je už odpýkal).

Brunet v polní blůze s fialovými výložkami vypadal jako záporný typ z němého filmu, jen jako stužka tenký knírek mu chyběl. Barvu uhlově černých vlasů, pečlivě přilípnutých k hlavě, ještě zdůrazňoval lesk sil-

né vrstvy brilantiny. Po levici měl staříka, očividně sužovaného žaludečními vředy. Byl vyhublý jako plaňka u plotu, blůza na něm jen plandala, ale jeho vášnivý pohled maniaka, ještě zdůrazněný silnými brýlemi, za nimiž slídily po kořisti ostražitě, optikou zvětšené oči, naháněl čirou hrůzu.

Vpravo od bruneta seděl kdosi úplně obyčejný, jehož byste si na ulici ani nevšimli. Šedá úřední myška se školním sešitem před sebou, s hranatou modrou tužkou v prstech. Na rozdíl od svých soudruhů neměl uniformu, ruský „civil“ se však od stejnokroje lišil snad jenom tím, že neměl nárameníky a kovové knoflíky. Upnutou blůzu vojenského střihu stahoval v pase řemen, přes opěradlo zapisovatelovy židle visela důstojnická brašna a zpod stolu vykukovaly jeho nablýskané holínky. Celek ovšem nepůsobil nijak nepatřičným dojmem, koneckonců i němečtí úředníci se během války oblékali tak, aby jejich oděv co nejvíc připomínal vojenskou uniformu.

Bránil jsem se nesnesitelnému mlčení tím, že jsem si v duchu opakoval velkou násobilku. Bylo to těžší, než bych myslel – automatické odpovědi mi válka vymazala z hlavy a vynásobit sedmnáct osmnácti pro mě najednou představovalo obtížně řešitelný problém. Ale zaplať Bůh za ten nápad! Alespoň jsem se trochu uklidnil.

Starý muž s žaludečními vředy zasípal. Promnul si nos prsty zažloutlými nikotinem a promluvil ke mně. Stále mě probodával očima a mluvil na mě, třebaže mu muselo být jasné, že mu nerozumím ani slovo. Možná doufal, že mě tak nachytá – i důstojníci, kteří mluvili obstojně rusky, svou jazykovou výbavu raději zapírali a čekali na překlad tlumočníka, aby si během těch několika získaných vteřin mohli trochu promyslet odpovědi. V sázce bylo příliš mnoho, a jestliže jste neopatrně přiznali, že jste během ruského tažení snědli třeba jen jediné uloupené „kolchozní“ kuře, mohli vám za několik dnů doručit rozsudek oblastního sou-

du v nějakých Ivanovicích, který vás za toto zběsilé rabování poslal na pět nebo i na deset let do trestaneckého tábora.

* * *

„Jméno, příjmení?“

„Helmuth Nowak.“

„Vojenská hodnost?“

„Kapitán.“

„Zařazení?“

„Velitel praporu pancéřových granátníků.“

„Vyznamenání?“

„Rytířský kříž, Železný kříž prvního a druhého stupně.“

Starý muž znovu zasípal, vytáhl z kapsy kožený váček s tabákem a obdélníkový lístek z novin. Na rozdíl od Rusů, kteří si „cigaretové papírky“ trhali rovnou ze stránek *Pravdy*, si tento pedant kousky papíru pečlivě nastríhal – nic bych nedal za to, že si je ještě předtím rozměřil a narýsoval podle pravítka.

Zručně si ubalil cigaretu, zapálil ji ukořistěným německým zapalovačem, mocně si potáhl a blaženě přivřel oči. Přitáhl si skleničku od zavařeniny, plnou popela a nedopalků, vyfoukl oblak páchnoucího kouře a s nečekaným přejícím gestem natáhl ruku s váčkem směrem ke mně.

„Kuřte, jestli chcete.“

„Ne, děkuji, jsem nekuřák,“ odpověděl jsem prostřednictvím tlumočníka a zadíval se na jeho jedovatě žluté prsty. Poprvé mě napadlo, jak asi můžou vypadat kuřákovy plíce, jestliže se mu tolik tabákových zplodin zažirá do prstů, které si na rozdíl od plic může umýt.

Štafetový kolík teď převzal brunet, jehož jsem si v duchu překřtil na „Brilantinového Evžena“.

„Zajat – kdy a kde?“

„Třetího května 1945 v Berlíně.“

„Datum a místo narození?“

„Prvního srpna 1918, Lipsko.“

„Civilní povolání?“

„Nemám.“

„Jak to?“

Pokrčil jsem rameny a rozhodil ruce. „Válka...“ řekl jsem.

„Vychrtlý Péťa“ (jak jsem si v duchu pojmenoval hubeňoura) se naklonil dopředu. „A čím jste *chtěl* být, čím byste se stal, kdyby nebylo války?“ Očividně se neptal kvůli protokolu; otázky tohoto druhu do něj zcela jistě nepatřily. Opravdu ho to zajímalo.

Znovu jsem pokrčil rameny. „Kdo tohle může vědět? Možná bych byl doktorem nebo učitelem, nevím.“

„Na rozdíl od Sovětského svazu, kde je vzdělání pro všechny bezplatné,“ začal Péťa pohotově agitovat, „v Německu si mohly vyšší školy dovolit jen kapitalistické a buržoazní rodiny. To tedy znamená...“

„Neznamená to vůbec nic,“ přerušil jsem tlumočnicka, než stačil přeložit celou větu. „Můj otec je dělníkem ve strojírnách.“ Nebyla to sice tak úplně pravda, otec se vypracoval z mistra na vedoucího provozního cechu, ale řekl jsem si, že mi tato malá taktická lež nemůže nijak ublížit. Vychrtlý Péťa ji však ihned obrátil proti mně.

„Syn dělníka,“ prohlásil zamyšleně, „a jde střílet na jiné dělníky... Řekněte sám, vidíte v tom nějakou logiku?“

„Copak válka nějakou logiku má?“ zeptal jsem se. „Velitel rozkáže, a voják musí poslechnout. Jinak ho zastřelí vlastní lidé.“

Dívali jsme se na sebe jako dva soupeři v ringu a přemýšleli o dalších argumentech, ale zapisovatel netrpělivě zatukal tužkou o stůl. „Budeme pokračovat ve výslechu, ano?“ Nebyla to otázka, strohý tón představoval spíše rozkaz. Pochopil jsem: zapisovatel, který mi zatím nepoložil žádnou otázku, byl ve skuteč-

nosti hlavním vyšetřovatelem, který mě chtěl nerušeně pozorovat, zatímco se mě zbylí dva budou vyptávat. Mohlo mě to napadnout už dřív; co se v Rusku jevilo jako nejméně pravděpodobné, to jistě musela být pravda.

„Jste, nebo jste někdy byl, členem nacistické strany?“ zeptal se přísně Brilantinový Evžen.

„Ne.“

Napadlo mě, že bych je měl poučit, že NSDAP do svých řad nepřijímala lidi upřímně věřící v Boha – jediným božstvem jejích členů se mohl stát říšský kancléř a vrchní velitel branné moci Adolf Hitler – ale potom jsem si řekl, že vyšetřovatelům nebudu podlézat. Dost na tom, že už jsem otce suspendoval na dělníka, třebaže jím po Velké válce své generace několik let opravdu byl.

„Co jste si skutečně myslel o nacistickém režimu? Ale pravdu, máme možnost si vaši výpověď ověřit!“

A bylo to tady. Zahřívací kolo skončilo, teď měly přijít otázky na tělo, při nichž se moji předchůdci, leckdy i zkušení diskutéři, opravdu zapotili.

* * *

Prošli jsme mé *curriculum vitae* křížem krážem, samotného mě překvapovalo, kolik jsem toho za svých ještě ani ne dovršených sedmadvacet let už stačil prožít. Kam všude mě *Cestovní kancelář Wehrmacht* na své náklady dopravila. Zabíral jsem české pohraničí a půl roku nato obsazoval Prahu, byl jsem v Dánsku, Lucembursku a Belgii, projel půl Francie a poznal vytouženou Paříž i proslulý přístav Dunkerque (kde mi zákeřný anglický stíhač ve spitfiru prošpikoval levé rameno kulometnou střelou).

Hlídal jsem naftové prameny v Rumunsku, projel Bulharskem, dobýval Řecko a přivedl útočnou kolonu obrněných vozidel do milovaných Athén, především

jsem ale – jako pěšák převážně po svých – přepochodoval obrovský lán Ruska.

Mrzl jsem pod Moskvou, ošálil *madame Zubatou* ve vražedném obklíčení u Cholmu, se zoufalým vztekem a pocity naprosté marnosti jsem se bil u Stalingradu, kde mi odražená střepina tankového granátu vykousla pověstnou libru masa z levého stehna, abych se pak beznadějně ztratil na bitevní pláni u Kursku. Kryl jsem ústup našich jednotek z Charkova, v řadách chrabré útočné brigády SS Wallonien pomáhal zabraňovat Rusům v překročení Dněpru, třebaže jejich jednotky tou dobou už opanovaly Kyjev, a přežil (v pořadí své už třetí) obklíčení u Korsuně.

Bojoval jsem s nimi na Visle u Varšavy a tehdy jsem si i já na chvíli dovolil bláhově doufat, že jsme Rusy konečně utahali, že se spokojení tím, že nás vyhnali ze svého území, že nám uštedřili jednu z nejtěžších porážek v historii válek, stáhnou na své hranice a nechají západní Spojence, aby dílo dokončili sami. Mysleli jsme si, že si konečně spočítali milionové ztráty a rozhodli se to málo mladých mužů, které jsme při tažení na východ ještě nevybili, uchovat jako základ pro obnovení stamilionové populace.

Mýlili jsme se – Rusové ustoupili, protože ve Varšavě vypuklo rozsáhlé povstání. Jejich generální štáb, *Stavka*, se nechtěl s povstalci dělit o slávu osvoboditele hlavního polského města, chtěl se jich zbavit, aby nezůstali v týle armád, postupujících dále na západ. Kdo v sobě našel odvahu povstat jednou, mohl by povstat i podruhé, tentokrát proti nim, chladnokrevně tedy nechali krvavou řezničinu na nás, aby o půl roku později slavně „osvobodili“ město, prakticky srovnané se zemí a zbavené obyvatel.

Co vlastně bylo ještě dál? Ach ano, naivní pokus Vůdce německého národa odrazit Spojence nečekanou ofenzivou v Ardenách, a výprask, který jsme při tom utržili. Ani při této pomlázce samozřejmě nemohli moji granátníci chybět.

A znovu řeka, tentokrát Odra, na níž jsme měli Rusy zastavit před Berlínem. Vůdce, veden svou geniální intuicí, držel značné síly v Norsku, na Balkáně a v Itálii, nechal armádu krvácet na západní frontě, a když už byl ruský útok na spadnutí, odvelel většinu tanků z oderské fronty do Čech, kde se podle jeho názoru mělo odehrát poslední jednání války s Rusy. Nechal nás čelit desetinásobné přesile, jenže i toto číslo je ještě hodně zkreslené – přikázal totiž doplnit naše silně prořídle řady chlapci z Hitlerjugend a staříky z volk-sturmu. Když jsme pak přes všechnu snahu nedokázali Rusy odrazit, nařkl nás ze zrady a zbabělosti, hodil nám všechna vlastní selhání na hlavu, skousl v zubech ampuli kyanidu a ještě si její účinek pojistil výstřelem do spánku.

Nechci ale svalovat všechnu vinu jenom na něj. Byl to nebezpečný a krvelačný blázen, žil však obklopen politiky, generály a průmyslníky, kterým povinnost k Vlasti velela, aby se ho včas zbavili. A oni to neudělali.

* * *

Tlumočník přešel ke mně a lehce mě šfouchl do ramene.

„Co je to s vámi, spíte?“ zasykal trochu nazlobeně.

„Ne, proč?“

„Máte odpovědět na otázku. Jestli jste si vědom nějakých vlastních přečinů proti válečnému právu.“

Samozřejmě jsem řekl ne.

Lhal jsem.

KAPITOLA 2

Když začala naše nevyhlášená válka proti Rusku, zdržoval jsem se se svou četou v Polsku, poblíž hraniční řeky Bug. Asi týden před invazí jsme dostali rozkaz dopravit co nejbližší k hranici zásoby střeliva. Šikova-
tel čety – už jsem dávno zapomněl, jak se jmenoval – vedl družstvo přestrojené za sedláky, kteří ve dne kosi-
li trávu a v noci zahrabávali munici na západním břehu, zatímco milý Huf... Haf... Hoffer! obhlížel nálože pod ruským železničním mostem, aby ještě před prvním výstřelem války přivedl ženisty k odpalovacím drátům. Díky nim zůstal most celý a mohli jsme vstoupit do Ruska suchou nohou.

Moji muži se činili, ale smetanu jsem za ně vylízal já. Za to, že jsem prý byl prvním německým důstojníkem, jehož noha se dotkla ruské půdy, jsem byl vyznamenán Železným křížem první třídy (pro Hoffera jsem na velitelství vyškemral alespoň kříž druhé třídy), jenže teď abych se bál, že Rusům padl do rukou nějaký archiv, kde o tomto mém nechtěném hrdinském kousku stojí nějaký záznam. Když teď byl vrchní velitel mrtvů a většina nejvyšší generality v rukou západních Spojenců, mohlo by Rusy napadnout ukázat svému zbědovanému národu alespoň mě.

„Podívejte se, ten to všechno začal!“

Že je to směšné? To ano, jenže Rusové se už dopustili mnohem směšnějších věcí. Uspořádali by se mnou obrovský proces a celý svět by jim ještě zatleskal. Co na tom, že jsem tehdy byl jen jedním z bezvýznamných mladých poručíků, jeden z desetitisíců; ani Angličané, kteří si tolik zakládají na tom, že vždycky hrají fér, by

se mě nezastali. Byl jsem Němec, a to stačilo. Celý svět nás zuřivě nenáviděl.

Že by mě odsoudili k smrti, mi připadalo ještě jako to nejmenší zlo. Kdo ví, třeba by je mohlo napadnout vsadit mě do železné klece a jezdit se mnou od města k městu, od jedné venkovské pouti ke druhé. Každý by si na mě mohl plivnout a malí Ivánci by soutěžili v tom, kdo mě zasáhne více tenisovými míčky. Klec by tu nebyla proto, aby mi znemožnila útěk, jejím úkolem by bylo chránit mě před utlučením. Hrozná představa!

Tlumočník zděšeně koulel očima a snažil se vzbudit mou pozornost.

Brilantinový Evžen se na mě ostře zadíval a nečekaně mě oslovil docela slušnou němčinou.

„Vy odmítáte vypovídat, válečný zajatče Nowaku? To by se vám nemuselo vyplatit!“

„Ach ne, já jen... Vzpomněl jsem si na domov, víte...“, pokusil jsem se napravit prohřešek nepozornosti hrou na city, pro niž by moji vyšetřovatelé mohli mít pochopení. Další taktická chyba!

„Vy aspoň nějaký domov máte,“ prohlásil Vychrtlý Péťa nesmiřitelně. „Naše ruské domovy jste zničili.“

Co jsem na tohle mohl odpovědět? Upřeně mě pozorovali, cítil jsem, jak mi tepny na krku zběsile pumpují krev do tváří. Zrudl jsem jako školačka.

„Tak dál! Co jste si myslel o...“

* * *

Podrobný výslech trval skoro tři hodiny. Snažil jsem se vypovídat podle pravdy – naši zajatci od Stalingradu, které Rusové nahnali na opevňovací práce v kurském výběžku, nám po osvobození popisovali, jak špatně si posloužili ti, kteří se při prvním výslechu snažili předvést v co nejlepším světle a vymýšleli si neexistující zásluhy a rytířské skutky. Když jim vyšetřovatelé po několika měsících položili stejné otázky, už zapomě-

li, co všechno jim napovídali dříve, a dostali se do rozporů. Snažili se je vysvětlit a zamotávali se víc a víc; zbytečně tím na sebe přivolali pozornost, a když pak byli vyslýcháni čtrnáct dnů jen s krátkými přestávkami na spánek, přiznali se i ke zločinům, které vůbec nespáchali, jen aby už měli všechn ten nesnesitelný nátlak za sebou.

I tvrdá pravda byla v tomto případě lepším řešením, u té nehrozilo příliš velké nebezpečí, že na svou výpověď snadno zapomenu. Když přišla řeč na zabíjení civilistů, popravdě jsem řekl, že pancéřové granátníci tvořili po většinu času hroty německých útoků a v prvních liniích jsme se s civilisty nikdy nepotkali. Došlo i na to pověstné „kolchozní“ kuře, tady jsem však mohl odpovédět (a ani jsem příliš nelhal), že granátníci a tankisté byli ve wehrmachtu zásobováni přednostně a nikdy jsme se proto nemuseli spoléhat na válečnou kořist.

Snažil jsem se ovšem nepřehánět a nelíčit sám sebe jako nějakého rytíře na bílém koni; nechtěl jsem, aby vyšetřovatelé získali dojem, že se tak pokouším odvést pozornost od nějakých hrůzyplných zločinů, z nichž by mě dokázali při vynaložení jisté námahy usvědčit. Chtěl jsem předvést obraz vojáka plnicího rozkazy, aniž by zkoumal jejich morální váhu, nepřítele, ale takového, jehož je možné si vážit.

Nikdy jsem se nedozvěděl, jestli se mi podařilo vyšetřovatele přesvědčit, pravdou však je, že mě později – na rozdíl od mnoha jiných – už znovu nevyslýchali.

Ke srážce ale nakonec přece jen došlo. Stalo se to ve chvíli, kdy se zapisovatel s rozmáchlým gestem podepsal, otočil sešit a podával mi tužku se slovy, abych svou výpověď stvrdil vlastnoručním podpisem. Letmo jsem se podíval na jeho řádky a zavrtěl hlavou. Odmítl jsem podepsat zápis v azbuce, který jsem si nemohl přeložit.

Vychrtlý Péťa syčel jako konvice na kamnech, Brilliantinový Evžen řval a tloukl pěstí do stolu, zapisova-

tel se na mě pobaveně díval a nechápavě kroutil hlavou. Možná tu byli zvyklí na povolnější typy, ale já jsem nemínil ustoupit. Skupinky vyšetřovatelů spolu soupeřily, které se podaří ulovit *tučnější rybu*, jak tomu říkali, za niž by je čekalo vyznamenaní a povýšení, proto někdy výpovědi zajatců upravovali, aniž by si příliš lámali hlavy, jaký osud jim tím připraví. Když si pak tyto neopatrné zajatce vzali do prádla další, kteří mohli hřímat: Tohle jste přece vypověděli! Je tohle váš podpis nebo není?!, když měli „pachatelé“ tu smůlu, že se skutečně vyskytovali na místech, kde došlo k nějakým zvěrstvům (sám všemohoucí Bůh ví, že jsme se jich v Rusku napáchali dost a dost), často se je podařilo zlomit, aby na sebe vzali viny, kterých se nedopustili.

Tlumočník se mohl s rukou na srdci stokrát dušovat, že to, co v sešitu stojí, jsem opravdu řekl, že se mi za to zaručuje svou ctí; vždy jsem jen zavrtěl hlavou a odmítl podepsat. To už mě můžete rovnou raději zastřelit, říkal jsem si, nebude žádná hanba, připojím-li se ke statisícům lepších lidí než já, kteří už v ruské zemi našli věčný pokoj.

„Naposledy – podepíšete to nebo ne?“ křičel na mě Evžen, rudý jako celé to stalinské pozadí za ním.

„Nepodepíšu.“

„Však vy si to ještě rád rozmyslíte, až si posedíte čtrnáct dní v díře!“

(Ve skutečnosti se v rozčilení přerekla a místo *díra* řekl *míra*, i tak ale byl smysl jeho pohružky jasný.)

* * *

Starousedlíci, kteří byli v táboře déle než my, se díry báli jako čert svěcené vody; nechápal jsem to, dokud jsem si pobyt v ní nevyzkoušel sám. Technicky vzato se o žádnou díru v zemi vlastně nejednalo, byla to prostě jen pečlivě utěsněná dřevěná bedna, do níž nepronikl ani sluneční paprsek. Stála hned vedle velitelské-

ho baráku, aby ji strážé měly neustále na očích, a nemohla mít chudší vybavení – uvnitř byl jen záchodový kbelík s víkem a plechový džbán s vodou. Dvířky, jimiž se dospělý člověk sotva protáhl dovnitř a ven, podávali vězni jídlo, pokud mi ale bylo známo, tu a tam na to jednoduše „zapomněli“ a nechali trestance třeba tři dny o hladu.

Nejhorším nástrojem, který měl člověka zavřeného v díře zlomit, byly malé rozměry bedny. Dřevěná krychle měla všechny strany sotva sto dvacet centimetrů dlouhé, nedalo se v ní postavit ani pořádně ležet. Za chvíli člověk celý zdřevěněl a marně se pokoušel najít lepší polohu. Kbelík, sloužící jako záchod, nesnesitelně zapáchal. Všechna prkna tím puchem nasákla, všechno oblečení, vlasy i lidská kůže.

Zápach musel postupně pronikat až do mozku, po půlhodině začala každého nesnesitelně bolet hlava. Potom se prodral do žaludku a vyvolal zvracení; oslabená a chvějící se lidská troska před ním neměla kam uniknout. Nakonec se každý stulil do klubíčka a zcela nesmyslně si rukama chránil hlavu, volal maminku a všechny svaté, a protože už neměl sílu k nenávisti, stále hlouběji se propadal do sebelítosti, která mu nemilosrdně rozežírala duši. Podle „zaručených“ táborových pověstí se už několik lidí v díře zbláznilo, vylezli ven jako blekotající idioti. Škody na psychice byly nenapravitelné; byly tak těžké, že některé postižené Rusové propustili ze zajetí a transportovali je do vlasti.

Zpočátku jsme těmto zprávám příliš nevěřili, mysleli jsme si, že zbláznivší se vojáky posílají do nějakého specializovaného tábora, ale oklikou přes Červený kříž jsme se časem dozvěděli, že se někteří těžce zranění a vážně nemocní opravdu dostali domů. To vedlo k jednomu velmi zajímavému důsledku: někteří zajatci záměrně provokovali ruské důstojníky, aby si tím vysloužili trest v „díře“, a jakmile ji opustili, začali předstírat šílenství v naději, že je Rusové taky propustí.